

4. Кружкова О.В. Психологические защиты личности: учебное пособие / О. В. Кружков, О. Н. Шахматова. – Екатеринбург: Росгоспрофпедуниверситет, 2006. – 153 с.
5. Леонтьева А. Л. Так что же есть на свете красота? / Арутюнова Н. Д. // Логический анализ языка. Языки эстетики: концептуальные поля прекрасного и безобразного. – М., 2004. – 720 с.
6. Петренко В. Ф. Психосемантика сознания / В. Ф. Петренко. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 208 с.
7. Столяренко Л. Д. Основы психологии: Практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д, 2003. – 704 с.
8. Федотова Т. Н. Экстралингвистические факторы в исследовании слов лексико-семантического поля красоты / Т. Н. Федотова // Реальность, язык и сознание. – Тамбов : 1999. – Вып. 1. – С. 131–135.
9. Фернхем А. Психология красоты и привлекательности / А. Фернхем, В. Суэми // Мастера психологии. – СПб.: Питер, 2009. – 240 с.
10. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М., 2002. – 362 с.

УДК 159.923.2; 159.964

ВПЛИВ ВНУТРІШНІХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Богдан Т.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Горобець Т.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри прикладної психології

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

У статті представлено дослідження впливу внутрішніх суперечностей психіки студентів на їх професійне становлення. Розглянуто значення психокорекції особистості, яка спрямована на поліпшення соціалізації та професійного становлення. Категорія внутрішнього конфлікту має велике значення, оскільки внутрішні суперечності психіки тісно пов'язані з комунікативними здібностями студента, а останні впливають на процес соціальної адаптації та процес навчання.

Ключові слова: внутрішні суперечності, внутрішній конфлікт, професійне становлення, соціальна адаптація, студент, психокорекція, психіка.

В статье представлено исследование влияния внутренних противоречий психики студента на его профессиональное становление. Рассмотрено значение психокоррекции личности, направленной на улучшение социализации и профессионального становления. Категория внутреннего конфликта имеет большое значение, так как внутренние противоречия психики тесно связаны с коммуникативными способностями студента, а последние влияют на процесс социальной адаптации и процесс обучения.

Ключевые слова: внутренние противоречия, внутренний конфликт, профессиональное становление, социальная адаптация, студент, психокоррекция, психика.

Bohdan T.V., Gorobets T.V. INFLUENCE OF INTERNAL CONTRADICTIONS OF PERSONALITY ON THE STUDENTS' PROFESSIONAL FORMATION

The article deals with the investigations of students' mentality and its contradictions. That understanding precede psycho-correction of personality, directed to the improving of socialization and professional formation. The category of inner conflict is important because inner contradictions are tightly connected with communicative abilities of student, the last ones influence on the process of social adaptation and studying.

Key words: internal contradictions, internal conflict, professional development, social adaptation, student, psycho-correction, psyche.

Постановка проблеми. Сучасний процес навчання та оволодіння навичками практичної психології передбачає корекцію індивідуальних неповторних особливостей психіки майбутніх фахівців з урахуванням особливостей глибинно-психологічних феноменів. У цій статті досліджено розуміння цілісної психіки у єдності її суперечливих тенденцій. Таке розуміння передуює психо-

корекції особистості з метою покращення здатності до соціальної адаптації.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що окремі дослідники трактують поняття «конфлікт» і «суперечність» у нерозривній єдності, тому це дослідження потребує розкриття взаємозв'язку понять «суперечність» і «конфлікт».

Філософські словники окреслюють термін «суперечність» таким чином: твердження про тотожність завідомо протилежних об'єктів (заперечуючи одна одну, сторони переходять одна в іншу, стаючи тотожними); положення, за якого одне (висловлювання, думка, вчинок) виключає інше, несумісне з ним; взаємодія протиставлених і взаємопов'язаних сутностей як джерел саморуку та розвитку; категорія, що виражає внутрішнє джерело будь-якого розвитку [10; 11; 12].

Спираючись на презентовані вище визначення, можна стверджувати, що феномен внутрішньої суперечності не тотожний феномену конфлікту. Конфлікт – поняття, що пов'язане зі сферою спілкування та взаємин у системі «людина – людина». Натомість поняття внутрішньої суперечності пов'язане з глибинним ракурсом психічного в його суперечливій сутності.

Особливого значення феномен глибинних суперечностей психіки набуває у психодинамічному підході, розробленому академіком НАПН України Т.С. Яценко [4]. Суперечливі тенденції не нівелюють одна одну, а співіснують за принципом антинормії. Загалом вияв внутрішньої суперечності психіки об'єктивується у двох провідних тенденціях, які були презентовані в дисертаційних дослідженнях послідовників Т.С. Яценко: «до сили» та «до слабкості», що реалізуються у супутніх тенденціях: «до людей» і одночасно «від людей»; «до життя» і «до психологічної смерті». Невидимість сутності внутрішньої суперечності зумовлена процесом суб'єктивної інтеграції психіки на засадах соціально-перцептивних викривлень, які маскують інформаційний аспект цінностей інфантильного «Я» у його зв'язку з едіпальним періодом розвитку, витісненням та опорами. Це дослідження підтверджує положення, згідно з яким внутрішня суперечливість психіки властива самій її структурі й виявляється у характеристиках суб'єктивної дезінтегрованості, спричиненої дією психологічних захистів.

Проблема професійного розвитку студентів буда та є в центрі уваги вітчизняної та зарубіжної психології (Б.Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, О.Ф. Лазурський, О.М. Леонтьєв, В.М. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Ельконін та інші) [9].

Поняття професіоналізму в дослідженнях тлумачиться як здатність самостійно, відповідально й творчо проектувати і здійснювати свою діяльність. Аналізуючи проблему формування професіоналізму в галузі психології, дослідники зазначають, що професійними можна вважати такі навички,

які забезпечують максимально можливу відповідність між намірами, цілями дії та самими діями. Така теза відповідає нашим поглядам на професіоналізм психолога, який потребує певних переконань, що містять емотивну зацікавленість у психології, набуття тотожності із собою з орієнтацією на професійну діяльність саме в цій галузі.

Мета статті – зробити аналіз поглядів науковців на цілісну психіку особи в єдності її суперечливих тенденцій, що може стати основою для подальшої психокорекції особистості з метою покращення її здатності до соціальної адаптації.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Говорячи про професійну підготовку майбутніх психологів, доцільно розглянути вікові особливості студентського віку.

Студентський вік (17–25 років) охоплює пізньодитячий, юнацький період і частину дорослого етапу в розвитку й становленні людини. Студент (з лат. – той, хто навчається, старанно працює, оволодіває знаннями) як особистість, що перебуває на конкретній стадії розвитку, на думку більшості дослідників, може характеризуватися такими вимірами: психологічним (характер, темперамент, воля, здібності) і біологічним (фізичні дані, тип вищої нервової діяльності, безумовні рефлексії, інстинкти). Ці чинники детерміновані спадковістю і вродженими задатками; соціальним середовищем (місце в соціумі, національність).

Вчені констатують, що від того, як протікає процес розвитку особистості в студентському віці, залежить якість її професійної підготовки та наступної професійної діяльності, що, у свою чергу, суттєво впливає на всі сфери життя суспільства. У дослідженнях Л.М. Грановської, О.В. Скрипченко, Л.В. Долинської, З.В. Огороднійчук доведено, що студентство як особлива соціально-психологічна вікова категорія характеризується інтенсивним психічним і, зокрема, особистісним розвитком, який тісно пов'язаний з формуванням професійних якостей. На значущості особистісного складника в комплексі професійних характеристик спеціаліста наголошують в своїх працях С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Л.І. Уманець, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева та інші [8; 12].

Дослідження студентства велися лєнінградською психологічною школою у 60-ті роки ХХ століття (Б.Г. Ананьєв, Р.М. Грановська, Є.І. Степанова, В.Т. Лісовський) у рамках вивчення інтелектуального, особистісного і соціального розвитку. З позиції загальнопсихологічного розвитку студентський вік є періодом інтенсивної

соціалізації, характеризується розвитком вищих психічних функцій, інтелектуальної системи та цілісної особистості.

За Б.Г. Ананьєвим, студентство як вікова категорія є перехідною фазою від дозрівання до зрілості. Як соціальна категорія студентство вирізняється професійною спрямованістю і ставленням до майбутньої професії. М.І. Дяченко і Л.А. Кандибович розглядають професійну готовність студента, яка є суттєвою передумовою ефективної діяльності після закінчення ВНЗ, швидкої адаптації до умов праці та подальшого професійного самовдосконалення.

Як свідчить наукова література, одним зі значних чинників, що впливають на інтелектуальний розвиток людини, є навчання, що керує процесом розвитку пізнавальної діяльності: студенти мають більш високий рівень розвитку інтелекту завдяки підйому працездатності пам'яті, уваги та мислення. Розумовий потенціал як готовність до навчання значною мірою визначається рівнем освіти.

Дослідники (Б.Г. Ананьєв, О.Л. Гройсман, Г.С. Костюк, Л.Д. Столяренко, В.Г. Чайка та інші) аналізують проблеми юнацького віку, акцентуючи увагу на суперечностях студентства, проблемах адаптації, психофізичних, емоційних проблемах, що можуть відбиватись на успішності студентів та загрозувати втратою інтересу до навчання, зниженням рівня домагань, зміною самооцінки, особистісних якостей і, як наслідок, зміною діяльності, поведінки, стосунків з іншими.

Як показує аналіз літератури з проблеми, розвиток особистості студентів активно досліджується в психології. Однак у більшості досліджень вивчаються окремі аспекти: емпатія, емоційні особливості, ціннісні орієнтації, рефлексія, психічні стани і психофізіологічні проблеми, мотиви, проблеми професійного самовизначення, а також деякі питання, пов'язані з окремими видами діяльності, окремими етапами життя студентів: адаптація першокурсників, спілкування між студентами, спілкування з викладачами, стреси в студентському віці [5].

Цікавими є дослідження якостей, що специфічно притаманні майбутнім психологам: самооцінки, тривожності, ставлення до власного «Я», мотивації досягнень, здатності до психологічної близькості з іншою людиною, вольової регуляції (наполегливість і самовладання), почуття професійної відповідальності, потреби у спілкуванні.

Загалом позиції різних дослідників є досить близькими у визнанні того, що основні проблеми студентського віку мають комп-

лексний характер і тісну взаємозалежність. Підготовка сучасного фахівця повинна бути індивідуальною, у зв'язку із цим значно зростає роль і значення особистісної психокорекції майбутніх психологів.

Повернемося до проблеми професійної підготовки студентів – майбутніх психологів. На думку дослідників, необхідними передумовами професійної роботи в галузі психології є: психологічна готовність майбутнього психолога до конструктивного діалогу і партнерства у створенні професійних відносин (Н.І. Пов'якель); уміння налагоджувати професійні стосунки, встановлювати конструктивні контакти з людьми; формування професійної самосвідомості психолога та його особистісної зрілості (Н.О. Кучеровська). Великого значення в особистісно-професійному становленні психолога при цьому набуває внутрішня моральна організація особистості, яка передбачає усунення суперечності між «Я»-реальним та «Я»-ідеальним у процесі самовдосконалення.

Як обов'язкову умову професійної діяльності психолога дослідники (А.А. Осіпова, Н.І. Пов'якель) визначають наявність у нього психологічної культури, яка містить такі структурні компоненти: культуру спілкування, емоційну культуру та здатність до професійної рефлексії.

Г.С. Абрамова виокремлює такі професійно-значущі якості: уміння гнучко реагувати на різноманітні ситуації; професійну ерудицію; здатність використовувати в роботі основні психологічні концепції; різноплановість мислення; уміння дотримуватись конфіденційності; здібності до рефлексії змісту власної професійної діяльності; відкритість до нових знань та сприймання альтернативних поглядів; прагнення до системного підходу в роботі.

Л.Г. Терлецька визначає такі професійно-значущі особистісні якості психолога: професійно-психологічна рефлексія та саморефлексія, широкий діапазон репертуару професійних ролей, адекватність образу «Я» та оптимальність психічного стану.

Н.В. Чепелева пропонує модель особистості психолога, яка, зокрема, містить: позитивну мотивацію до майбутньої професії та професійне цілеутворення; наявність особистісної професійної рефлексії, формування творчої особистості професіонала-психолога, розвинений практичний інтелект, соціально-когнітивні й комунікативні вміння. Центральною ланкою підготовки психолога авторка вважає професійну ідентифікацію, розвиток якої здійснюється шляхом усвідомлення та подолання внутрішніх конфліктів, що виникають у процесі навчання.

О.Ф. Бондаренко відзначає, що важливою рисою професіонала-психолога є наявність особистісної та професійної ідентичності. Суперечність між особистісним і професійним самоусвідомленням призводить до порушень особистісної та професійної ідентичності психолога.

Більшість науковців як важливу рису професійної діяльності психолога трактують комунікативну здатність, що складається з когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів. Когнітивний компонент передбачає професійну компетентність, здатність до рефлексії, децентрацію мислення; емоційний компонент включає високу сензитивність і тактовність, емпатійне ставлення до іншої людини, відвертість у прояві власних почуттів; поведінковий компонент характеризується здатністю до саморегулювання та коригування власних дій, упевненістю, відповідальністю. Основним компонентом комунікативної здібності та якостей психотерапевта вважають емпатійне розуміння, співпереживання, на необхідність формування якого вказували зарубіжні дослідники психоаналітичного та гуманістичного напрямків А. Менегетті, Я.Л. Морено, Ф. Перлз, К. Роджерс, К.Г. Юнг, а також сучасні російські й українські дослідники О.Ф. Бондаренко, Л.А. Петровська, Т.С. Яценко [4].

Особливий інтерес для нас мають внутрішні суперечності особистості, які здійснюють істотний вплив на її розвиток і функціонування.

Взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього наявний у всіх формах розвитку людини, у тому числі й молоді.

У фізичному розвитку він виявляється у процесах асиміляції (лат. *assimilatio* – уподібнення) та дисиміляції (лат. *dissimilatio* – несхожий), збудження і гальмування, в порушенні й відновленні рівноваги між організмом і середовищем. Стан рівноваги людини є тимчасовим, процес її урівноважування постійний. Внутрішні суперечності, що виникають в житті людини, спонукають її до активності, спрямованої на їх подолання. Одні суперечності долаються, натомість виникають нові, що спонукають до нових дій і зрештою до вдосконалення діяльності. Людина розвивається як система, яка сама себе вдосконалює.

Сукупність різноманітних суперечностей класифікують на такі категорії.

1. Суперечності між новими потребами, прагненнями особистості й досягнутим нею рівнем оволодіння засобами, необхідними для їх задоволення. Передбачають випереджаючий розвиток мотиваційних аспектів над операційними і змістовими.

Наприклад, юнакам властиве розходження між прагненням активно діяти у суспільному житті (працювати, як дорослі, керувати машинами тощо) і дійсним рівнем їхніх можливостей.

2. Суперечності між новими пізнавальними цілями, завданнями та наявними способами дій, між новими ситуаціями і попереднім досвідом студентів, між усталеними узагальненнями і новими фактами. Такі розходження виникають систематично, спонукаючи студентів до їх усвідомлення, активної діяльності, спрямованої на їх усунення шляхом вироблення нових способів дій, узагальнення прийомів розумової діяльності, у якій поєднуються пізнання і праця, проектується і виготовляється майбутній продукт, зокрема знання.

3. Суперечності між досягнутим рівнем розвитку молоді людини та способом її життя, місцем, яке вона посідає у системі суспільних відносин. Вони стимулюють прагнення розширити свої взаємини з навколишнім суспільним середовищем, брати участь у нових видах суспільної та особистісно значущої діяльності. Реалізація їх дає нові стимули до подальшого розвитку.

4. Суперечності між очікуваним, бажаним, майбутнім і наявним, між тим, чого прагне молода людина і чим вона володіє. Ці суперечності спонукають до дій, завдяки яким відбувається наближення реального до бажаного.

5. Суперечності між свідомими та несвідомими тенденціями в поведінці та діяльності. Несвідомі тенденції часто є результатом попередньої свідомої діяльності людини, її установок. Переносяться на інші за змістом види діяльності, несвідомі тенденції можуть гальмувати її, викликати суперечності, які треба переборювати. Наслідком цього є розвиток адекватних взаємозв'язків між свідомим і несвідомим. У такому разі процес психокорекції може сприяти прискоренню виникнення таких зв'язків.

Розвиток молоді людини виявляється і в становленні окремих аспектів її психічного життя (мисленні, потребах, мотивах, емоціях, довільній регуляції поведінки).

У процесі розвитку особистості відбувається перехід від безпосереднього перцептивного (пов'язаного зі сприйняттям) до опосередкованого мисленнєвого пізнання об'єктивної дійсності, від нижчих до вищих ступенів розвитку мислення, від аналітичного виокремлення різних ознак об'єктів до синтетичного їх відображення.

Поява все нових результатів аналізу, можливості якого безмежні, вступає в суперечність із можливостями мозку утри-

мати інформацію про них. Усувають таку суперечність виробленням різних способів синтезування ознак, об'єднання їх у групи, що позначаються словами, поняттями [3; 5].

Дослідники виділяють внутрішні суперечності особистості, які супроводжують становлення самосвідомості студентів, у тому числі й майбутніх психологів. Такі суперечності представляють особливий інтерес у зв'язку з темою нашого дослідження. Найістотнішими є:

– потреба в соціальному визнанні та недостатні можливості її реалізації;

– потреба в самостійності та обмеження з боку дорослих, зокрема батьків та викладачів;

– потреба в самоідентифікації та недостатня або суперечлива інформація про себе, а також несформоване вміння інтегрувати, переосмислювати цю інформацію;

– потреба в підтримці з боку інших та відчуття самотності, відчуженості.

Означені суперечності частково долаються у процесі групової психокорекції чи індивідуальних бесід із кураторами, викладачами та студентами, що успішно впоралися з власними суперечностями.

У результаті інтернет-опитування та бесід зі студентами нами було виявлено внутрішню суперечність, що є характерною для студентів психологічного факультету. Це суперечність між уявленнями про роботу психолога, які студенти мали до вступу в університет, та уявленнями, що складаються в студентів під впливом ознайомлювальної практики. Як свідчить наш досвід, ця суперечність не потребує спеціальної корекції та успішно долається в процесі подальшого навчання.

На нашу думку, проблема становлення професіоналізму майбутнього психолога, яку покликана розв'язати психокорекція, полягає в гармонізації суперечності між особистісно-людським і професійно-соціальним аспектами особистості. За умови, коли превалює перший з вищевказаних аспектів, психолог може переживати відчуття неуспішності в професійній діяльності. Якщо істотної пріоритетності набуває виконання професійних обов'язків, може мати місце формалізм у роботі психолога, відсутність інтересу, залежність від службових обов'язків. Можна стверджувати, що за таких умов людина втрачає самотождність.

У психолога, який не пройшов особистісну психокорекцію, може порушуватись об'єктивність сприйняття іншої людини. Адже саме в професійно-людських кон-

тактах задіяний емоційний фактор: нерідко актуалізуються почуття меншовартості, агресія, тривожність, що можуть відсувати професійний інтерес на другий план, зумовлюючи домінування особистісної проблематики. Останню можна пізнавати та нівелювати в процесі групової психокорекції.

Професійна підготовка психолога є однією з актуальних проблем, яка ставить завдання здійснення особистісної психокорекції майбутніх спеціалістів. Така психокорекція може бути забезпечена шляхом реалізації відповідних методів, орієнтованих на глибинне пізнання психіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасних наукових досліджень проблеми професійної підготовки майбутніх психологів дає підстави констатувати, що це питання представлено в дослідженнях, проте залишається недостатньо розробленою категорія особистісної психокорекції майбутнього психолога та оптимальні шляхи її забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов – М. : МГУ, 1990. – 367 с.
2. Выготский Л.С. Психология / Л.С. Выготский – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
3. Конфликтология / [под ред. А.С. Кармина]. – СПб. : Лань, 1999. – 448 с.
4. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика : [навч. посіб.] / [Т.С. Яценко, Б.Б. Іваненко, С.М. Аврамченко та ін.] ; за ред. Т.С. Яценко – К. : Вища шк., 2008. – 342 с.
5. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К. : Прогрес, 1989. – 412 с.
6. Леонтьев Д.А. Личность: человек в мире и мир в человеке / Д.А. Леонтьев // Психология личности : сборник статей. – М. : ООО «Вопросы психологи», 2001. – С. 151–161.
7. Ложкин Г.В. Практическая психология конфликта / Г.В. Ложкин, Н.И. Повякель – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
8. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – К. : Издательство ООО КММ, 2006. – 240 с.
9. Поливанова К.Н. Психология возрастных кризисов : [учеб. пособие для высш. пед. учеб. заведений] / К.Н. Поливанова. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 184 с.
10. Психологічна енциклопедія / [автор-упор. О.М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
11. Психология личности : словарь-справочник / [под ред. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко]. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
12. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології : [навч. посіб.] / В.В. Рибалка – К. : ІПППО АПН України, 2006. – 400 с.